

Мумко Новков

ВЪЗПИТАНИЕ на послушанието

„Освен терора.
Моделиране на новия
писател на НРБ
(1944–1956)“,
Пламен Дойнов, НБУ,
2023 г.

В лицето на Пламен Дойнов литературата на социалистическа България (или на Народната република, както той предпочита да казва) откри своя внимателен, проникателен и хладнокръвен изследовател, който без гръмки фанфари, но системно, методично и със строго научни методи успява да (ни) я покаже такава, каквато в действителност е била. Ако тръгна да изброявам монографиите, студиите и сборниците, посветени на литературната история на НРБ, написани/осъществени с водещото участие на проф. Пламен Дойнов, със сигурност няма да ми стигне мястото, но поне някои съм длъжен да посоча: „Българският соцреализъм 1956, 1968, 1989. Норма и криза в литературата на НРБ“ (2011); „Литература на случаите. От „Плом“ до „Хайка за вълци“ (2017); „Линия на разполовяване. Осем персонални случая в литературата на НРБ“ (2020); „Краят на литературната автономия: 1946“ (2021)... От огромните му по обем творчество и работа – поезия, критика, есеистика, литературна история, съставителства и редакторства, някъде към 70 са заглавията, анализиращи събития, случаи, личности, развития и погроми с ключово значение за периода 1944–1989 г. Към целия този неизброим корпус от текстове Пламен Дойнов прибави в края на миналата година още един – „Освен терора. Моделиране на новия писател на НРБ 1944–1956“: книга за това как писателят бива превръщан в партийен послушник.

Отколе е известно, че при тоталитарните режими и особено при комунистическите изкуството в цялост и литературата в частност са служини на идеологията. Само че това не става отведнъж като с магическа пръчка, а е процес, за който гържава и партия се „грижат“ с всякакви средства. Предимно насилствени, но и номерът с моркова също действа. При „моделирането на новия писател“ Пламен Дойнов откроява четири фази: *репресии, приобщавания, (пре)възпитания и преобразяване*. Това се случва и по специфично български начин, изразяващ се в запазването на „стария“ Съюз на българските писатели (основан през 1913 г.), който бива превзет отвътре „чрез чистка и масов прием на нови членове, като в същото време *дава шанс* на десетки „буржоазни“ автори да се превърнат в нови НРБ писатели“. Българският писател, посочва проф. Дойнов, преминава „през всички фази на моделиране в ускорен ритъм“. Като най-решаващи за трансформацията са репресиите.

Пет са според автора вълните на терор между 1944 и 1956 г., които всяват у българския автор страх и трепет, и то такива, че изобщо да не си помисля да излиза извън партийната линия по какъвто и да е начин. Първата е между IX.1944 и I.1945 г., когато се извършват убийства, отвлечения, арести без съд и присъда. Жертви на произвола са Райко Алексиев, Йордан Бадев, Борис Руменов (Борю Зевзека), който, знаем, си отива мърцина, след като убиецът му по погрешка го взема за Елин Пелин, Димитър Гаврийски, Ненчо Илиев (Сириус)... В затвори и концлагери са вкарани водещи фигури на българската литература: Димитър Талев, Фани Попова-Мутафова, Славчо Красински, Йордан Стубел, Владимир

Василев, Змей Горанин... Това е не просто вълна, това е истинско цунами на политическа жестокост. Другите цунами: Народният съд (XII.1944–IV.1945); съдебните процеси и извънсъдебните разправи (уволнения, изселвания, лагери) в периода 1946–1949 г.; чистките на „врага с партийен билет“ (1948–1950); преследванията през 1956–1957 г. около разкритията на XX конгрес на КПСС за Големия терор през 30-те години на XX в., както и избухналото Унгарско въстание.

Сложно е в една кратка рецензия да се даде цялостна представа за труд от цели 495 страници с много позовавания, примери, случаи, имена, събития... Не е сложно, невъзможно е. Но е възможно друго: да се насочи критическият прожектор към тази важна книга, дано намери своите читатели. Защото, ако има нещо, което ни казва тя с непререкаема убеденост, то е, че никога, ама наистина никога това, което е сполетяло българските писатели и изобщо българския народ след 9.IX., не бива да се повтаря. Защото то е не просто безизходица, то е зверство. Негопустимо зверство...